

דנים בשאלה, האם במקרה כזה ניתן להביא נסכים ולהתנות, שאם אינו חייב בהם – הרי הם נדבה. הבעיה מתעוררת לפי הדעה שיין נדבה ניתן לאישים, ואם כן לכאורה לא ניתן להביא נסכים מסופקים, כי לא נדע האם לתינתם לאישים או לנסכים. אכן, כמה ראשונים כותבים שלדעה זו הדבר בלתי אפשרי (תוס' בקידושין שם; ריטב"א שבת עב,א; ולדעתם הסוגיות הנ"ל אינן מתאימות לדעת שמואל). לעומתם, יש אומרים שהדבר אפשרי, משום שכאשר האדם אומר בפירוש שהוא נודב "לנסכים" או "לספלים" – גם שמואל מודה שילכו לספלים (תוס' במנחות צא,ב ד"ה דמייתי וחולין כג,ב ד"ה דאמר)¹⁸. טעם אחר המתיר זאת, שיין זה אינו נידב בפני עצמו אלא כחלק ממנחת נסכים, ולכן דינו לספלים, ככל מנחת נסכים¹⁹.

סיכום

דעת שמואל, שהנודב יין הבא כקרבן בפני עצמו צריך לזלפו לאש, ולא לשיתין ככל הנסכים. אין בכך איסור כיבוי אש המזבח, משום שאינו מתכוון לכך. יש אומרים, שמדובר באופן שאינו פסיק רישיה, כגון שאפשר שהיין יפול ליד האש (רא"ש), או בטיפות קטנות (רש"י, ויש אומרים שלדעתו מותר אף בטיפות גדולות). לדעת הערוך, הדבר מותר אף על פי שבוודאי יכבה, משום שאינו רוצה בכך.

זילוף זה נחשב כניסוך, הנעשה על האש במקום לשיתין, ולא כהקטרה (ובמקדש דוד הסתפק בזה).

הרמב"ם פסק שלא כשמואל, שהיין מתנסך לספלים. יש אומרים, שפסק כן מחמת החשש לכיבוי, ולדעתו זהו פסיק רישיה (ר"י קורקוס), ואם כן רוב הראשונים חלוקים עליו, וכן מבואר בתוספות. יש אומרים, שלדעתו החולקים על שמואל סוברים שבאופן עקרוני אין לחלק בין נדבה לחובה, ולכן היין הולך לשיתין, אף אלמלא חשש הכיבוי (כס"מ), וכך נראה שסובר הרמב"ד.

הנודב בפירוש יין לספלים, או כחלק ממנחת נסכים, נחלקו ראשונים האם מודה שמואל שדינו לשיתין.

לאישים אם עלה לא ירד", כלומר, שנסכים אלו אינם ראויים לאישים, אלא לספלים (משנה למלך). והרי ריש לקיש סובר כר' שמעון, שדבר שאין מתכוון מותר (שבת פא,ב ורש"י ד"ה מותר לקנח), ומכאן, שאפילו לדעתו יש מקום לומר שהיין לספלים (חיבת הקודש זבחים פד,א).

שיטת שאר הראשונים

שיטת שאר הראשונים בעניין זה תלויה בשתי ההבנות הנ"ל בדעת הרמב"ם: אם הנימוק לפסקו הוא ההנחה שזילוף על גבי האישים הוא פסיק רישיה – הרי שרוב הראשונים חלוקים עליו, כמובח מביאוריהם הנ"ל להיתר זה. ברם, אם יש מקום לחלוק עקרונית על דרשתו של שמואל, ולסבור שהמנדב יין דינו ככל הנסכים, ולא רק מחמת איסור כיבוי, הרי שיתכן שהם מסכימים להכרעת הרמב"ם.

הראב"ד (בפירושו לתורת כהנים ויקרא נדבה פרק ט,ו) כותב: "ילפינן להו הנך דבאין בפני עצמן [יין שמן לבונה ועצים] מהנהו דבאין עם הקרבן לכל דבר, כי המתנדב לבונה – כולה לאישים, והמתנדב יין – כולו לספלים". מלבד שכתב בסתמא כדעת הרמב"ם, שהיין לספלים, אף כתב את הסברה העקרונית הטמונה בכך, ולא רק מחמת חשש כיבוי. לעומת זאת התוס' בקידושין (נה,ב ד"ה ודילמא) כותבים באופן סתמי שהמתנדב יין כולו לאישים, כדעת שמואל. כך משתמע גם מתוס' כאן (ד"ה הא), שאין להבין את הדעה שהיין הולך לספלים אלא על פי השיטה שדבר שאינו מתכוון אסור¹⁶. בפירושי רש"י יש סתירות, לכאורה, בדבר¹⁷.

הנודב בפירוש לספלים

הגמרא בכמה מקומות (פסחים פט,א; קידושין נה,ב; חולין כג,ב ועוד) עוסקת בקרבן שיש בו ספק, האם הוא חייב בנסכים או לא (כגון המסופק אם הוא חייב אשם, או קרבן פסח, שאינם טעונים נסכים, והוא מתנה שאם אינו חייב קרבן – קרבנו יהא לשלמים, הטעונים נסכים). הראשונים

מערכה רלד. נסכים שנטמאו (צב,א)

בקודש לא תאכל, באש תשרף". פסוק זה נדרש (לעיל פב,א) לעניין חטאת היצונית שדמה הוכנס להיכל ונפסלה בכך,

קרבן שנטמא בעזרה ונפסל – דינו להשרף בעזרה, ככתוב (ויקרא ו,כג): "וכל חטאת אשר יובא מדמה לכפר

18. לא ברור מה המקור לדבריהם, והרי שמואל לומד מן הכתוב שנדבת יין באה לאישים, ומניין לחלק בין סתם למפרש? (קרא אורה מנחות שם). ואולי כוונתם לנווד מנחת נסכים שלמה, הכוללת סולת יין ושמן, כדלהלן.

19. במנחות קד,ב נאמר: "אמר רבא... מתנדב אדם מנחת נסכים בכל יום", ופירש רש"י: "סולת שמן ויין בלא קרבן". משמע שיין זה דינו כנסכים, ויישפך לספלים לכל הדעות, וכך כותב המקנה על התוס' בקידושין שם. ברם, ברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות יד,א) משמע שמדובר על הסולת והשמן בלבד (השווה ללשונו שם ב,א, בהבחנה בין 'נסכים' ל'מנחת נסכים'), ואילו היין הבא בנדבה, אפילו כשבא עם מנחת נסכים, דינו כיון הבא בפני עצמו, וטעון מלח (משנה למלך הל' מעשה הקרבנות טז,יא; ונחלק עליו בחסדי דוד מנחות יג,א).

16. תוס' מקשים על סתירה בדעת ר"ע, שכאן אומר שהיין לספלים, ואילו בבבא קמא (קיג,א) סובר שדבר שאינו מתכוון מותר, ומתריצים: "תרי תנאי ואלבא דר"ע", ולא תירצו שלדעתו הרי זה פסיק רישיה, או שמבחינה מהותית ראוי לנסך לספלים. ובדוחק יש לומר, שכוונת תוס' להקשות ולתרוץ אליבא דשמואל בלבד, שלדעתו ר"ע אומר לספלים כי דבר שאינו מתכוון אסור.

17. ראה מנחות פא,ב ד"ה דלא מתיני, שכתב כשמואל (אך כנראה אין זה מרש"י, אלא מרבנו אליקים, ראה מערכה פא הערה 3). לעומת זאת שם קד,ב ד"ה מתנדבין יין כתב דלא כשמואל (אך שם אלו דברי ר' עקיבא, ודוק), וכן נראה בפירושו לתורה במדבר טו,ט.

בקודש באש תשרף". פירוש הדברים, שנסכים אלו נשרפים במקום נפרד משאר פסולי המוקדשין הנשרפין בבית הדשן. הגמ' מביאה ברייתא שאף היא אומרת כך, ומוסיפה על הנסכים גם את הדם, השמן והמנחות. גם שמואל סבר כך, ואמר זאת בפני עשרה (לפרסם את הדבר, עיין כתובות ז,ב).

דברי הגמ' טעונים בירור: א. היכן מקומה של המערכה המדוברת, ומדוע מקום שריפת הנסכים שונה מן המקום הרגיל בו נשרפים שאר פסולי המוקדשין? ב. כיצד נלמד הדבר מן הפסוק "בקודש באש תשרף"? הרי פסוק זה הוא המקור לדין הרגיל בכל פסולי המוקדשין!

שיטת רש"י: הנסכים נשרפים על רצפת העזרה

רש"י מפרש, שהמערכה נעשית על רצפת העזרה, והפסוק הובא כדי ללמד שלא יוציאם אל מחוץ לעזרה, וכדין כל פסולי הקדשים¹. אכן, רש"י שואל מדוע הנסכים נשרפים בפני עצמם, ולא בבית הדשן כשאר הפסולים, ומשיב שטעם הדבר כדי ששריפתם תהא ניכרת, שכן הם דבר לח, ואם ישרפו יחד עם בשר פסול – לא תורגש שריפתם. על פי דרכו יתכן להסביר, שזו כוונת הגמ' במילים: "משום שנאמר בקודש באש תשרף": הכתוב הקובע שיש לשרוף את פסולי המוקדשין בעזרה מלמדנו, ששריפת הפסולים לא נועדה רק לבער אותם מן העולם באופן כלשהו, אלא זוהי מצוה בפני עצמה². לפיכך יש צורך שהשריפה תהיה ניכרת כעניין מיוחד³. הלשון "משום שנאמר" רומזת לכך שלא מדובר על לימוד ישיר, אלא על סברה המשתלשלת מן הכתוב⁴.

יש קושי בביאורו של רש"י, שלכאורה אינו מסביר את דברי הברייתא על המנחות, שהרי אינן לחות, וניתן היה לשורפן עם שאר הקדשים ויהיו ניכרות (קין אורה; לשם זבח). יש אומרים שרש"י בא לענות על שאלה זו כשכתב: "הדם והשמן גרסינן", וכוונתו שאין לגרוס בברייתא "המנחות" (רבנו פרץ, מובא בחק נתן; זבח תודה). אך מלשונו נראה יותר שבא לשלול גרסה אחרת: "השולחן" במקום "השמן" (עיין ברכת הזבח ודק"ס). ויש שתירצו שגם המנחות מועטות במידתן בהשוואה לבשר (חסדי דוד בתמורה ד,ד, ועיין שם תירוץ נוסף; ערוך השולחן סי' סטו).

שיטת הרמב"ם: הנסכים נשרפים על גבי המזבח

הרמב"ם (הל' איסורי מזבח ו,ה) פוסק: "וכל הנסכים שנשטמו עושה להן מערכה בפני עצמן ושורפן במזבח", ולא

ודינה להשרף כדין קדשים פסולים. המילה "בקודש" מלמדת, ששריפה זו נעשית בעזרה, וכך גם שאר פסולי המוקדשין (פסחים פב,ב). לשם כך נקבע בעזרה מקום מיוחד, הנקרא "בית הדשן" (ראה אודותיו להלן מערכה רעג).

הסוגיה כאן עוסקת בסוג מסוים של קרבנות: נסכים, דם, שמן ומנחות, מה דינם כשנטמאו: האם הם נשרפים, כיצד והיכן?

נסכים שנשטמו - שיטת רש"י. השריפה נעשית על רצפת העזרה, ככל פסולי המוקדשין.

הסוגיה והקשיים בה

הגמ' מביאה את דברי רב הונא: "נסכים שנשטמו – עושה להן מערכה בפני עצמן ושורפן, משום שנאמר:

1. נראה מדבריו שאין כאן דרשה מיוחדת לגבי הנסכים. בשטמ"ק אות א כתב: "שנאמר וכל בקודש", כלומר, הפס' "וכל חטאת... בקדש באש תשרף", וכן הנוסח בכמה כת"י המובאים בדק"ס. אפשר שכוונתו שהמילה "וכל" באה לרבות במיוחד את הנסכים, שהיה מקום לומר שאינם נשרפים אלא מתבערים בדרך אחרת; ויתכן שהדגיש מילה זו כי ממנה הלימוד על כלל הקדשים מלבד החטאת, עיין פסחים כד,א ופב,ב (שם נוסחאות חלוקות בדבר) וספרא צו פרק ח,ה.
2. אם כן, דווקא בקדשים שנשטמו יש אומרים שהתורה לא קבעה זמן לשריפתם, בניגוד לנותר, עיין מערכה קטט.

3. ויש שפירשו זאת מחמת חששות מדרבנן, שמא אם לא תהיה שריפתם ניכרת לא ידעו שמצותם בשריפה ולא יקפידו על כך, עיין 'וסף דעת' ובמקורות שצוינו שם.

4. לשון זו נאמרת בדרך כלל באסמכתות. עיין גיטין כו,א: "שנאמר וכתב לה". והא כי כתיב 'לה' אתורף הוא דכתיב! אלא אימא: משום שנאמר וכתב לה", ועיין ריטב"א מכות כב, ורע"ב בפסחים פ"ב מ"ב. וכן כתב באבן האזל (הל' איסורי מזבח ו,ה) בעניין שיטת הרמב"ם בסוגיין, ראה להלן הערה 6.

המקודש ביותר האפשרי⁶. בשר פסול – אינו יכול להישרף על גבי המזבח, משום שאסור להקריבו בטומאה, והרי שריפה זו היא כדרך הקטרתו; אולם יין כשר מתנסך לספלים, ולפיכך שריפתו על גבי המזבח איננה כדרך הקרבתו הרגילה, וממילא לא זו בלבד שאין בכך איסור הקרבה בטומאה, אלא יש בזה מצוה של שריפה במקום מקודש. יסוד הדברים מופיע בקצרה כבר בר"י קורקוס, ש"בקודש" מלמד שהשריפה במזבח⁷.

על פי דרכו כתב באבן האזול, שדברי הרמב"ם מוסבים על יין בלבד, ולא על סולת ושמן שבנסכי הבהמה, שהרי דרכם להיות מוקטרים על גבי המזבח, ואם כן אסור לשרוף עליו את פסוליהם. הברייתא אמנם הזכירה גם מנחות, אבל רב הונא ושמואל, שהזכירו "נסכים" דווקא, חלוקים עליה⁸. בנקודה זו דברי האבן האזול מוקשים: המושג 'נסכים' הוא דו-משמעי, לעיתים על היין בלבד ולעיתים גם על הסולת והשמן הבאים עם הקרבן⁹, אבל דווקא כאן משמע ברמב"ם שכוונתו לכולם, שכן כתב בסמוך (הל' איסורי מזבח ו,א): "כשם שמצוה להיות כל קרבן תמים ונבחר – כך נסכיו... שלא יביא נסכים לא יין מעושן ולא סולת שהתליעה ולא יבלול בשמן שריחו או טעמו רע". אם כן לשונו בסמוך (הל' ה) "וכל הנסכים שנטמאו" כוללת את כל אליו¹⁰.

בתוספתא בתמורה (ד,ד) נאמר: "פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים וקדשי קדשים שנטמאו בפנים, ומנחות והסולת והיין והשמן – הרי אלו ישרפו. כיצד שורפין יין ושמן? היו נותנים אותן על גבי מדורה כמות שהן". מן הלשון "מדורה" ולא "מערכה" משתמע כדעת רש"י, שהכוונה לשריפה על רצפת העזרה ככל פסולי המוקדשין. ברם, גם לא נאמר שישרפו במערכה נפרדת, ונראה אם כן שתוספתא זו חולקת על הגמ' (אבן האזול). בחסדי דוד פירש אחרת, ש"כמות שהן" היינו במערכה נפרדת, כדין הגמ', והזכירה רק את היין והשמן כי היא חולקת על הברייתא שבגמ' בפרטי הדברים, לגבי המנחות (מחמת שאינן לחות, עיין לעיל בדיון על שיטת רש"י בזה), וכן לגבי הדם, כדלהלן.

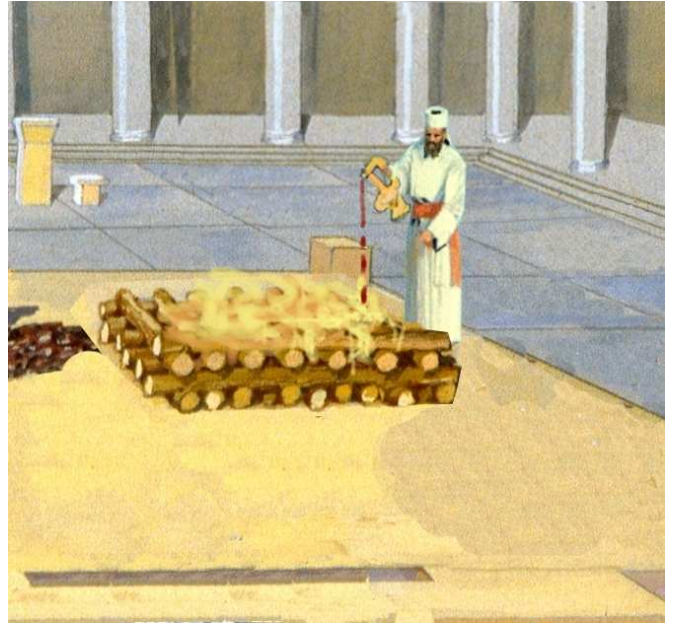
בליקוטי הלכות (בפסקי ההלכה 'תורת הקדשים') הביא בסתם את דעת רש"י, ואת הרמב"ם הביא כ"ש אומרים¹¹.

והרמב"ם פסק כדבריהם, הלכו גם בכלי חמדה (צו אות ה) ובחזון יחזקאל (מנחות י,ב), בדרכים שונות.

9. כן כתב הרמב"ם בפירושו המשנה בהקדמתו למנחות: "והנסכים הוא היין הקרב עם העולה או השלמים... ופעמים קוראים לכולם, כלומר, הסלת הבלול והיין, 'נסכים' דרך אי הקפדה בשמות". ובהל' מעשה הקרבנות ב,א: "היין והסולת שמביאין עם הקרבן הן הנקראים נסכים".

10. במקור ברוך (ח"ב ס' ל,ג) כתב טעם אחר לחילוק בין שריפת הנסכים לשריפת שאר פסולי המוקדשין: אי אפשר לשרוף יין, פרט לאש המערכה ש"אוכלת לחים כיבשים" (יומא כ,א,ב), ולכן הכרח לשרוף את היין במזבח. אולם התשב"ץ (ח"ג ס' לז) כתב שדברי הגמ' על "לחים כיבשים" אמורים על האש של שמים דווקא, וגם לא על שריפת נזולים ממש אלא על עצים לחים כיבשים (וכן במאירי ביומא שם), ולפיכך קשה לומר זאת על שריפת יין ובמערכה נפרדת.

כדברי רש"י שהשריפה על הרצפה. המפרשים (ר"י קורקוס; לחם משנה) דייקו כדבריו מהלשון 'מערכה בפני עצמה', כלומר, לצד מערכות אחרות הקיימות שם, ולשון זו מתאימה למזבח, שיש בו מערכות⁵. לפי זה מובן גם בפשטות מדוע הנסכים זקוקים למערכה בפני עצמה, כדי להבדילם מקרבנות כשרים שעל גבי המזבח וגם כדי שלא יטמאום. ומכל מקום שיטה זו צריכה ביאור: מה פשר הצורך לשרוף על המזבח דווקא, ומה ההיתר להעלות עליו נסכים טמאים?

נסכים שנטמאו - שיטת הרמב"ם. שיטתו מחודשת מאד, ולפיה שריפתם נעשית על המזבח עצמו, במערכה מיוחדת שהוכנה לשם כך.

הרדב"ז נאלץ, מחמת דוחק העניין (ועדיין צריך תלמוד), להעמיד את דברי הרמב"ם בנסכים שנטמאו בראש המזבח דווקא. במקרה זה, לדעת רבן גמליאל (לעיל פג,א), מכיוון שכבר עלו למזבח – לא ירדו; ואמנם לדעת ר' יהושע ירדו, וכן פסק הרמב"ם (הל' פסוהמ"ק ג,ג), אבל די בכך ש'ירדו' ממצותם, שלא יתנסכו כדינם הרגיל, ואין צורך להורידם מן המזבח, אלא ישרפו על גביו.

באבן האזול ביאר אחרת: הפסוק המובא בסוגיה, "בקדש באש תשרף", מלמד שיש לשרוף כל קודש פסול במקום

5. כיוצא בזה ביומא מ,א: "איברי עולה שנתותרו עושה להן מערכה בפני עצמה וסודרן".

6. עיקרו של הכתוב מלמד שהשריפה בעזרה, כדברי רש"י, ולכן אומר רב הונא "משום שנאמר" (ראה לעיל הערה 4): מכיוון שצויה התורה לשרוף בעזרה, ממילא עדיף לשרוף במקום המקודש ביותר האפשרי.

7. לעניין חשש הכיבוי באש המזבח כתבו בחסדי דוד (תמורה ד,ד) ובכלי חמדה (צו אות ה), שאיסור זה אינו קיים במערכה שכל עניינה הוא שריפת הפסולים.

8. לדעתו לא יתכן שהברייתא תתיר לשרוף מנחות שנטמאו על גבי המזבח, ולפיכך יש לומר שהברייתא מתכוונת לשריפה בעזרה, כדברי רש"י, ואין לגרוס בה "מערכה בפני עצמן" ולא "תניא נמי הכי", אלא כעין התוספתא בתמורה להלן. בכך מובן הפרסום שעשה שמואל לדבריו, המלמד על כך שיש בהם חידוש מיוחד המנוגד לברייתא. בכיוון זה, שרב הונא ושמואל חלוקים על הברייתא בפרטים מסוימים

אפשרית, כדברי הגמ' כאן, מדוע בדרך כלל הוא נשפך לאמה, ולא נשרף ככל פסולי המוקדשין?¹¹

יש שתירצו, שדם שנטמא הרי זה פסול קל יותר, מפני שהציץ מרצה (ולדברי תוס' כאן ד"ה שלנה – מדאורייתא אף זורקו לכתחילה, ואפילו בקרבן יחיד¹²), ולכן יש לנהוג בו קדושה יתירה ולשורפו בעזרה, ולא לשופכו לאמה היוצאת החוצה (הערות 'שמועת חיים' על המקדש דוד סי' יז). יתכן להשיב באופן פשטני: אכן קשה לשרוף דם, אלא אם כן כמותו מועטת. בדרך כלל בעזרה עלול להמצא דם פסול מרובה, כגון דם התמצית (עיין בגמ' עטב, בדיון האם מצוי שדם התמצית ירבה על דם הנפש), ואי אפשר לשורפו. לכן כל הדמים הפסולים נשפכים לאמה, פרט לדם שנטמא, שהוא סוג פסול בפני עצמו ואינו שכיח.

הרמב"ם לא הזכיר דין זה של דם שנטמא, וזאת משום שלדעתו דם הקדשים אינו מקבל טומאה כלל (הל' פסוהמ"ק א, לו). ברייתא זו, ומקורות דומים לה שעוסקים בדם קדשים שנטמא, נאמרו על פי הדעה שיש טומאה בדם הקדשים, ואין הלכה כן (עיין פירוש המשנה בפסחים ז, ז)¹³.

סיכום

נסכים שנטמאו נשרפים במערכה נפרדת. לדעת רש"י הרי זה ברצפת העזרה, והצורך במקום נפרד הוא כדי שיהיה היכר לקיום מצות שריפתם, למרות היותם לחים. לדעת הרמב"ם הנסכים נשרפים בראש המזבח. יש שהעמידו דבריו בנסכים שהועלו למזבח, ולפיכך לא ירדו (רדב"ז), ויש מפרשים שדין הוא לשרוף את פסולי המוקדשין במקום המקודש ביותר שניתן, ובלבד ששריפה זו תהיה שונה מאופן הקרבתם הרגילה, ואין זה אלא בנסכים (אבן האזל). הברייתא המזכירה גם מנחות אינה מתיישבת יפה על פי טעמים אלו, ויש אומרים שהאמוראים בסוגיה, וכן התוספתא בתמורה, אכן חולקים עליה בעניין זה.

באשר לדם שנטמא, שעל פי הברייתא ישרף ולא ישפך לאמה ככל דם פסול, אפשר שזה משום שהפסול בו קל יותר; או שכך עיקר דינו של דם פסול, והדין הרגיל של שפיכה לאמה אינו אלא מחמת הקושי המעשי לשורפו. הרמב"ם השמיט זאת, כשיטתו שדם הקדשים אינו מקבל טומאה כלל.

שריפת דם שנטמא. דם שנטמא ישרף בעזרה, כפסולי המוקדשין, בניגוד לדם שנפסל מסיבות אחרות, שנשפך לאמת המים שבעזרה. המפרשים התחבטו בסיבה להבדל זה.

הדם שנטמא

בברייתא נאמר שאף דם שנטמא ישרף. דין זה שונה ממה שמצאנו בכל מקום שדם פסול נשפך לאמת המים העוברת בעזרה (זבחים לד, ב; עח, א; עט, ב), ונשאלת השאלה: מה טעמו של הבדל זה? ואם אכן שריפת הדם

13. כיוצא בזה כתב בחסדי דוד בתמורה שם אודות התוספתא, שלא הזכירה את הדם.

11. כן הקשו בעולת שלמה כאן והמקדש דוד (סי' יז, י), ונשארו ב'צריך עיון'..

12. לדיון על כך עיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה ו עמ' יח.